

3. US DE LES VOCALS

3.1. INTRODUCCIÓ

En general se dona una correspondència exacta, a nivell del valencià estàndart, entre l'ortografia i la pronunciació de les vocals. No obstant, especialment en el vocalisme àton, poden donar-se algunes variacions segons dialectes i parlants, que convé descriure.

En quant al vocalisme tònic, és sabut que el valencià presenta set sons vocàlics, dos dels quals (la *e* i la *o* obertes, que fonèticament se transcriuen, respectivament, [ɛ] i [ɔ]) a soles compareixen, en valencià general i estàndart, en posició tònica; a excepció de les paraules *dèssset* i *dèneu* en les quals la *e* oberta també apareix en posició àtona: [désɛt, déɛu].

L'obertura de les vocals en valencià es deu, en la majoria dels casos i com a llengua neollatina que és, a la cantitat de les vocals llatines i a uns altres motius etimològics, però també depén moltes voltes del context fonètic o dels sons veïns.

La *e* i la *o* obertes, que en general són correctament pronunciades pels valenciàparlants materns, poden presentar problemes per a valenciàparlants no materns, a causa de l'influència de llengües veïnes com el castellà (que no té eixos dos sons) i el català, que fa un us diferent d'estes vocals. En este sentit, la perfecta realisació fonètica i diferenciació entre vocals obertes i tancades és fonamental en la llengua estàndart oral, tenint en conte que tan incorrecte és pronunciar-les totes tancades com, per ultracorrecció, tendir a fer-les totes obertes.

En este propòsit, donem en els següents apartats unes regles fonamentals de pronunciació.⁷⁸

⁷⁸ En cas de dubte, pot consultar-se l'obertura de les vocals de qualsevol paraula en el Diccionari Bilingüe de la RACV (<http://diccionari.llenguavalenciana.com/bilingue>). En este diccionari, les paraules que tenen una *e* o una *o* obertes van marcades en un asterisc (*) al costat: *mel**, *roda**.

Sobre les indicacions d'este capítul, s'han de fer tres advertències:

a) Indiquem l'orige o etimologia llatina de les paraules de la següent manera: *lève*>*lleu* o *prētīu*>*preu*, és dir, que la forma llatina *lève* evolucionà en valencià a *lleu*, o la forma llatina *prētīu* evolucionà a *preu*.

b) La tendència entre les persones més conscienciades o preocupades per la llengua és, davant d'un dubte o vacilació a l'hora de pronunciar una vocal oberta o tancada, obrir la vocal per ultracorrecció; este fet se deu, en molts casos, a un orige castellarparlant d'estes persones. També es sol interpretar que els neologismes, tecnicismes o cultismes s'han d'adaptar al valencià obrint les vocals *e* i *o* tòniques que aquells contenen, en un intent de fer-los "més valencians", quan en realitat han de seguir i generalment següen les mateixes regles que les paraules patrimonials.

c) Se detecta una tendència a obrir la *e* i la *o* tòniques de les paraules esdrúixoles; tendència que s'accentua quan se tracta de tecnicismes, cultismes o neologismes (**plètora*, *rèmora*, *ègloga*,

3.2. REGLES DE LA E OBERTA I TANCADA

3.2.1. E tònica oberta.

Segons l'etimologia la *e* tònica oberta prové:

- i) D'una Ē breu llatina: *labĕllum*>*label*, *tĕrra*>*terra*>, *sĕpte*> *sèt*.
- ii) D'una I llatina que s'obri en *e* en desaparéixer els sons posteriors a l'accent: *viride*>*vert*, *virgine*> *verge*.
- iii) D'una E que s'obri en entrar en contacte en una *u* procedent de la vocalisació d'una consonant llatina *-d-*, *-c-*, *-ty-*, formant el diftonc decreixent *eu* i sent la Ē breu en llatí vulgar: *pĕde*>*peu*, *sĕde*>*sèu*, *dĕce*>*dèu*, *prĕtĭu*>*preu*.
Excepte: *credere*>*creure*, *cruce*>*creu*.
- iv) Els numerals *dĕsset* i *dĕneu* conserven en valencià la doble tonicitat etimològica i mantenen obertes les vocals de les primeres i les segones síl·labes.

Segons el context fonètic trobem una *e* oberta:

- a) Quan la *e* és tònica i va seguida d'una *i* en la síl·laba següent, en independència de la seua etimologia llatina i encara que la síl·laba següent escomence per *m*, *p*, *b*, *f*, *v*: *tesis*, *tenis*, *ciència*, *gremi*, *elèctric*, *tècnic*, *valència* (química), *Suècia*, *èxit*, *geni*, *asèptic*, *premi*, *previ*, *epidèrmic*, *endèmic*, *comèdia*, *dèficit*, *cèntric*, *fermi*, *alèrgia*, *dèbil*, *apèndix*, *molèstia* (pero *molest* en *e* tancada), *centèsim*, *octogèsim*, *octaèdric*...
Excepte: *iglésia*, *sénia*, *Dénia*, *sépia*, *séquia*, *ténia*, *València*, *série*, *béstia*, *Xérica*, *sério*. El diftonc *-ei-* es manté tancat: *lleï*, *rei*, *virrei*, *pleit*...
- b) Quan la *e* és tònica i va seguida d'una *u* en la síl·laba següent, en independència de la seua etimologia i encara que la síl·laba següent escomence per *m*, *p*, *b*, *f*, *v*: *crèdul*, *èmul*, *dècuple*, *rècua*, *mèdula*, *perpetu*, *pèrdua*, *cèdula*, *cèlula*, *espècul*, *tènue*, *ingenu*, *Hèrcules*.
- c) Quan la *e* és tònica i va seguida de *r* més consonant que no siga labial *m*, *b*, *p*: *cert*, *divers*, *dispersa*, *merla*, *hivern*, *infern*, *eterna*, *fratern*, *patern*, *percha*, *alergen*, *perdre*, *perc* (1ª persona singular present indicatiu verb *perdre*), *convers*, *vers*, *cerç*, *vèrtola*, *vèrtebra*, *Albert*, *Berto* (hipocorístic d'Albert), *Adalbert*, *Robert*...

pècora, *dèspota*, *època*, *dècada*, *pròstata*, *apòstata*, *holòmetro*, *acròbata*, *autòmata*, *ludòpata*, *cardiòpata*, *quilòmetro*, *cleptòmana*... quan en valencià són tancades). El parlant natiu no sol dubtar davant de formes patrimonials, pero pot fer-ho en usar estos neologismes o cultismes.

- d) Quan la *e* és tònica i va davant de *rr*: *guerra, serra, Anglaterra, ferro, verro, gerra*.
- e) Quan la *e* és tònica i va davant de *l*: *mel, pèl, tel, tela, mustela, cel, gèl* (aigua gelada), *vela, empelt, canela, anhel, Elig, archipèlec, elm, fidel, cruel*. També és oberta en els noms propis, encara que per castellanisació la tendència és tancar-la en molts casos: *Manuel, Samuel, Nelo, Manuela, Nela, Estela, Petronela, Pamela, Marcel, Miquel, Quelo, Rafel, Felo, Isabel, Carmel, Raquel, Abel, Daniel, Ezequiel, Gabriel, Imelda, Gisela, Griselda, Ismael, Joel, Marcel, Penèlope, Telm, Zoel, Adelf...*

Excepte: *armela* (i les seues variacions dialectals), *el* o *ele* (lletra), *hotel, coronel, babel, Utiel, célebre, feltre, gel* (sabó), *belga, selva*, i poques més.

- f) Quan la *e* és tònica i va seguida dels grups consonàntics *-ct-*, *-cd-*, *-pt-*: *objecte, perfecte, correcta, insecte, recte, secta, anècdota, sinècdoque, excepte, inepte, inepta, precepte, recepta, adepte, concepte, provecte, Hèctor, èctasis...*
- g) Quan la *e* és tònica i va seguida de *x* [ks]: *èxtasis, nexa, text, pretext, sext, context, èxodo, inconex...*
- h) En la terminació formada per *e* tònica més el grup consonàntic *-ndr-* en adjectius i substantius: *tendre, tendra, allitendre, gendre, cendra, divendres, escolopendra, rododendre*.

Excepte els verps de la tercera conjugació: *vendre, ofendre, defendre, prendre, dependre, entendre, atendre, comprendre...* a on la *e* tònica és tancada.

3.2.2. E tònica tancada

D'acort en l'orige etimològic, la *e* tònica tancada pot provindre:

- i) D'una *Ē* llarga i *ĭ* breu del llatí vulgar: *Domīnicu>Doménec*.
- ii) De la fusió del diftong llatí *AI*, a on la *e* és el terme mig entre les dos vocals que el formen: *magis>mais>més, magistru>maistru>mestre, habeo>haio>he*. Este diftong també es pot formar per metàtesis: *mortariu>mortairu>mortair>morter, operariu>operairu>obrain>obrer*.
- iii) De l'unió de la *e* en la *u* formant el diftong *eu*, quan la *u* procedix d'una labial llatina: *grave>greu, nive>neu, lève>lleu*.
- iv) Per transformació d'una *A, I, O* en sílaba tònica seguida de palatal: *fascia>feix, apicūla>abella, cognoscēre>conéixer*.

Segons el context fonètic trobem una *e* tònica tancada:

- a) Davant d'una consonant labial *m, p, b, f, v*: *rem, fem, llémena, membre, émbol, émfasis, temps, Salem, Jerusalem, Benimuslem, polistémon, cep, época, gepa, pebre, trisépal, febra, ceba, teléfon, radioteléfon, sinalefa, senefa, befa, chefla* (ferramenta), *acéfal, bicéfal, ef o efe, éfeta, canéfora, éfor, chef, Nicéfor, Assuévar, Esteve, Parasceves, asséver, frévol, agrévol, benévol, malévol, rémora...*

Excepte: *Josep, Pep* (pero no *Pepa*), *eixemple, chèfla* (dialectalment *galta*), que són obertes.

- b) Davant d'una consonant dental *t, d*: *estret, pedra, fret, pétal, seda, net, lletra, setze, tretze, dieta, set, pétreu, Alginet, ret, caletre, edro, plétora, diedre, quiet, poeta, método, Dédal...*

Excepte: *sèt* (numeral, a on la *e* és oberta per etimologia, del llatí *sēpte*).

- c) Davant d'una consonant palatal o postalveolar (*y, ll, ny, x, ch, g/j [dʒ]*): *feix, peix, Aleix, créixer, conéixer, paréixer, mareig, lleig, fege, mege, enveja, correja, llenya, senya, penya, orella, paella, clavell, cabell, flecha, mecha, epopeya, Pompeya...*

- d) Davant d'una consonant velar *c [k], g [g]*: *sec, plec, pleca, biblioteca, teca, hipoteca, suec, dimecres, egua, cego, negre, telégraf, radiotelégraf, pécora, égloga, década, Sueca...*

- e) Davant de *r* seguida de labial *m, b, p, v, f*: *ferm, erm, herba, terme, serp, acerp, conserva, serf, esperma, asperm, eritroperm, hematerm, monosperm, estaferm, diatérman, intérpret, térbol, trébol, cervo, hipérbole...*

- f) Davant de *r* seguida de velar: *alberc, verga, cércol...*

Excepte: *pèrgola* i la 1^a, 2^a i 3ª persona singular del present d'indicatiu del verb *perdre*: *perga, pergues*, que presenten *e* oberta, pero no en la conjugació dels altres verbs que acaben en *-ergar* com: *albergar, postergar, envergar, desenvergar...* que presenten *e* tancada.

- g) Davant de *-r* final: *darrer, acer, picher, llumener, mer, ferrer, carrer...*

- h) Davant de *r* quan esta pertany a la sílaba següent i quan no du la *e* una altra consonant darrere, sent final de sílaba: *cera* (ce-ra), *pera* (pe-ra), *héroe, férreu, aéreu, etéreu...*

Excepte: *zero, clero*, en les que la *e* és oberta.

- i) Davant *s, ss, ç, c*: *res, pes, pressa, pèsol, peça, peces, entés, promés, anglés, francés, es o esse, avespa, marquesa, princesa, festa, ginesta, cresta, fresc, molest, este, oest, est, sesta, gesta, gest, anapest, manifest, indigest, protesta, funest, Ernest, agrest, modest, honest, déspota, éster...*

Excepte: *pesta*<*pěste*, *vesta*<*věste*, *tempesta*<*tempěstas*, *testa*<*těsta*, *veça*, que per etimologia, per provindre d'una *ě* breu llatina, són obertes. Les restants, a pesar de la gran tendència vulgar a obrir la *e* tònica, són tancades.

- j) Davant de *n*: *cadena*, *véncer*, *depén*, *comprén*, *sent*, *cent*, *penja*, *pena*, *dent*, *ventre*, *dumenge*, *tenda*, *llengua*, *higiene*, *péntol*, *heterogéneu*, *gènesis*, *paréntesis*, *gent*, *propens*, *defensa*, *ofensa*, *castrense*, *forense*, *sense*...

Excepte: *Vicent*, *Cento* (hipocorístic de *Vicent*), *Vicenta* i *gènero*, que per etimologia, per provindre d'una *ě* breu llatina, són obertes.

- k) En la terminació formada per *e* tònica més el grup consonàntic -*ndr*- dels verps de la tercera conjugació: *vendre*, *ofendre*, *entendre*, *deprendre*, *atendre*, *defendre*, *comprendre*... (pero no en els adjectius i substantius: *gendre*, *tendre*, *tendra*, *cendra*, *divendres*, *escolopendra*... que són en *e* oberta).

- l) En les paraules acabades en -*enç*, -*ença*: *Llorenç*, *Llorença*, *llenç*, *tinença*, *creença*, *llença*, *pertinença*, *coneixença*, *creixença*, *naixença*, *renaixença*... i les formes verbals *convenç*, *venç*, *convença*, *vença*.

- m) En hiat: *bellea*, *pobrea*, *riquea*, *Altea*, *bellees*, *riquees*...

- n) En posició final de paraula tota *e* tònica final és tancada en valencià: *ple*, *be*, *fe*, *té*, *café*, *alé*, *canapé*, *Salomé*, *puré*, *també*, *eixiré*, *parlaré*, *conegué*, *digué*, *conté*, *vindré*, *vosté*, *qué*, *perqué*, *consumé*...

Excepte: *qüè*, *Novelè*.

- o) També és sempre tancada la *e* tònica en posició final seguida de -*s*: *aragonés*, *canapés*, *congrés*, *adés*, *consumés*, *anglés*, *encés*, *purés*, *interés*, *marqués*, *obés*, *progrés*, *excés*...

- p) També és tancada formant diftonc en una *u* (*eu*) procedent d'una labial llatina *neula*<*něbŭla*, breu<*brěvis*, *beure*> *bĭbĕre*, *deure*<*debere*, *deute*<*dĕbĭtu*... o en uns atres casos com *deu* (deïtat), *solideu*, *feu* (feudal), *veu*, *creu*, *meu*, *teu*, *seu* (possessiu), *euro*, *neu*...

Excepte *peu*, *sèu* (lloc social), *dèu* (10), *preu*, que són obertes i procedixen de la vocalisació d'una consonant llatina -*d*-, -*c*-, -*ty*-, i vocables no patrimonials com *trineu*, *troqueu*, *trofeu*.

- q) També és tancada la *e* del diftonc *eu* dels noms propis patrimonials usuals *Andreu*, *Tomeu* (reducció de *Bertomeu*), *Bernabeu* (de *Bernabé* influït per *Bertomeu*), *Mateu*, *Timoteu*, *Tadeu*, *Pompeu*, *Bertomeu* i *Romeu* (encara que estos tres últims presenten vacilació). Els noms propis d'introducció tardana i els poc usuals com *Eliseu*, *Perseu*, *Proteu*, *Basileu*, *Ireneu*, *Macabeu*, *Nereu*, *Tolomeu*, *Zaqueu*... tenen la *e* tònica oberta.

- r) És tancada la *e* del diftonc *eu* de totes les formes verbals: *feu, desfeu, veu, canteu, excloeu, creus...*

3.3. REGLES DE LA O OBERTA I TANCADA

3.3.1. O tònica oberta

Segons l'etimologia la *o* oberta prové:

- i) D'una O breu llatina: *rōta>roda, rōsa>rosa, cōr>cor, pōpŭlus>poble, sōcru>sogre, lōcu>lloc, prōpe>prop, nōmīne>nom, pōrcu>porc...*
- ii) D'una reducció del diftonc llatí AU: *paucu>poc, causa>cosa, auru>or, paupĕre>pobre, gaudĭum>goig, thesauru>tesor.*
- iii) Del contacte d'una *o* tònica en una *u*, formant el diftonc decreixent *ou*, quan la *u* ve de la vocalisació d'una consonant o grup consonàntic llatí: *movere>moure, novem>nou, ovus>ou, bove>bou, cocere>còure* (cuinar).
- iv) D'una O llatina que s'obri per compensació en desaparèixer sons posteriors a l'accent: *solutus>solt.*

Segons el context fonètic trobem una *o* tònica oberta

- a) Quan la *o* tònica va seguida d'una *i* en la sílaba següent, en independència de la seua etimologia llatina, i encara que vaja seguida de labial *b, p, m*: *oli, dimoni, Antoni, obvi, òbit, òbila, còpia, història, oci, òptim, llògic, glòria, còmic, còdic, prosòdia, odi, fòbia, aerofòbia, agorafòbia, octodòntit...*

Excepte: *nóvio, nóvia.*

- b) Quan la *o* tònica va seguida d'una *u* o un diftonc *eu* en la sílaba següent, en independència de la seua etimologia i encara que vaja seguida de labial *b, p, m*: *lòbul, mòdul, glòbul, Aristòbul, monòcul, còpula, còmput, cònjuge, incòlume, idòneu, corpòreu, incorpòreu, arbòreu, estentòreu, cotiledòneu, erròneu, petròleu.*

Pero no en derivats com *idónea, idónees, corpórea, corpórees, arbórea, arbórees...* puix ací la *o* tònica no va seguida ni de *u* ni d'un diftonc *eu*.

- c) En el diftonc decreixent *ou* la *o* és oberta, en molts casos en independència de l'etimologia llatina: *bou, nou, renou, espermatozou, protozou, prou, moure* (i derivats, aixina com en tota la conjugació: *mòc, mous, moga*), *incloure, còure* (cuinar), *commoure, ploure, promoure, ròure* (rosegat), *somoure, mou, inclous, cou, commouen, plou, sòu* (jornal)...

Excepte: *sou* (verb *ser*) i *pou, jou, roure* (arbre), *coure* (metal) en les que, a pesar de la vacilació que es detecta des de l'època clàssica, l'obertura no és general en valencià i són tancades per etimologia (*puteu, iugu, robore, cupru*).

- d) Quan la *o* tònica va seguida d'una consonant no labial *b, p, m*: *taronja, teòlec, odontoide, hipòdrom, agrònom, horòscop, teòsof, homòton, Benimodo, moda, bor, clor, flor, sol, aeròfon, micròfon, aeròfop, Monòver, Moncofa, fisòfor, oda, odre, esòfec, antropòfec, dolmen, amorf, Benijòfar, gallofa, estrofa, carchofa, Cristòfol, Tòfol* (hipocorístic de Cristòfol), *Tono, idiòtrof, alogen, alucinògena, gònada, solfa, atmòsfera, monòton, tòtem, pròcer, apòstol, pròrroga, orfe, moro, pròsper, Carlota, Crisòstom, Diògenes, Hermione, Isolda, Nofre, Onofre, Ot, Rodolf, Òscar...*

S'exceptuen els casos citats en el punt 3.3.2, apartat b. També són excepcions *pròstata, mónada, apòstata, demora, coca, cóncau, cóncava, Córdova, bicóncau, cónclau, ona, mona, góndola, pólvora, gorga, pandorga, abròtan, hipopòtam, bota, sota, soda, coda...* i les terminacions cultes *-ócrata, -ólatra, -ógraf, -ófan, -ófac* (esta darrera terminació culta sol prendre la forma *-òfec* en valencià, seguint la tendència patrimonial marcada per paraules com, *nàufrec, archipèlec...*)

- e) Quan la *o* tònica va seguida dels grups consonàntics *-ct-, -pt-*: *docte, docta, autòcton, còctel, òctuple, heteròpter, helicòpter, himenòpter, dioptra, coleòpter...*
- f) En les terminacions o sufixos *-ol, -ola, -ot, -ota*: *Puçol, juliol, dol, espanyol, ababol, bunyol, cresol, fesol, sequiol, consol, andola, aureola, camisola, escola, corriola, fillola, Riola, Carola, Ermengol, Fabiola, Ferriol, Oriol, trot, pilot, got, pot, lot, bòt* (embarcació, reclam), *vot, dot, garrot, boicot, grandot, ninot, cabota, carota, bellota, pigota, granota...*

Pero és tancada la *o* en: *gola, farigola, hola, bola, carambola, chabola, brot, rebrot, cola* (per a apegar) i el seu derivat *encolar*: *yo encole, ell encola* (no en la conjugació del verb *colar*, en el qual la *o* és oberta: *ell còla, tu còles*), aixina com en els casos que són *o* tancada per etimologia: *bot* (recipient)<*bütte*, *bot* (de *botar*)<*büttare*, *tot*<*tōtum*, *rot*<*rūptu*, *bota*<*bütte*, *nebot*<*nepōte*.

- g) Quan la *o* tònica va seguida de velar *-c, -g*: *oca, ocre, mediocre, aladroc, albercoc, barrocc, lloc, bloc, fòc* (flama), *floc, sòc* (calcer), *mòc* (verb moure) *toc, retoc, xaloc, groc, groga, ogre, octògon, retrògrada, poc, renoc, broc, choc, bajoca, joca, tapioca, roca, lloca, còca* (nau), *coc* (carbó), *carioca, broca, Sòcrates, inocu, demagog, pedagoga, joc, heteròcrom, heteròcron, Roc, misògam, monògam, ornitògal...*

Excepte: *soc* (verb *ser*) *moc, blesmoc, boca, moca* (café), *moca* (medusa), *torcaboca, toca* (peça de roba), *foca, coca* (menjar), *foc* (de llum), *Diocles, coco, baroco*, en les quals la *o* és tancada.

- h) Quan la *o* tònica va seguida de *-rt*, és oberta en paraules com *acort, nort, recort, sòrt* (fortuna), *deport, absort, cort, fort, hort, mort, port, tòrt* (no recte) i derivats: *acorda, recorda...* pero tancada en unes atres, com *bort, gort, sort* (que no sent), *tort* (pardal) i derivats: *borda, sorda...*

Açò ocorre perquè la *o* és oberta quan procedix d'una *ō* breu llatina, *mōrte*>*mort*; este context fonètic és tan freqüent que s'ha convertit en tendència per lo que els estrangerismes s'adapten o pronuncien en *o* oberta com *Ford* (llinage), *lord* (senyor)... i algunes paraules que per etimologia són en *o* tancada passen a ser generalment obertes com *cort*, del llatí vulgar *cōrte*.

- i) En la terminació *-ofa*: *carchofa*, *estrofa*, *garrofa*.
- j) En la terminació *-os*, és oberta en: *arròs*, *espòs*, *alficòs*, *clos* (i derivats: *inclòs*, *reclòs*, etc.), *cos*, *endòs*, *redòs*, *gros*, *mòs* (de *mossegar*), *os*, *repòs*, *terròs*, *tòs* (part de darrere del cap), *tros*, *fos* (excavació, i participi del verb *fondre*, aixina com els seus derivats: *confòs*, *difòs*, etc.)

Pero és tancada en *gos*, *tós* (de *tossir*), *ros* (color del monyo) i en paraules formades en el sufix *-ós*: *poregós*, *carnós*, *mimós*, *verdós*, *nebulós*, *ventós*).

- k) En les terminacions *-osa* / *-ossa*, la *o* sol ser oberta també, incloent els derivats de *-os* que tenen *o* oberta (*esposa*, *grossa*, *reposa*, *difosa*...) i unes atres com *cosa*, *llosa*, *nosa*, *posa*, *prosa*, *rosa*, *brossa*, *carrossa*, *crossa*, *destrossa*, *fossa*, *glossa*.

Pero és tancada en els derivats de *-os* en *o* tancada (*gossa*, *rossa*, *poregosa*, *carnosa*, *mimosa*, *verdosa*, *nebulosa*, *ventosa*...) i unes atres paraules com *bossa*, *glucosa*, *rabosa*, *Callosa*.

3.3.2. O tònica tancada

Segons l'etimologia la *o* tancada prové:

- i) D'una *O* llarga llatina: *nepōte*>*nebot*, *pōma*>*poma*, *invidiōsus*>*envejós*, *lěctiōne*>*lliçó*, *sěniōre*>*senyor*, *tōtum*>*tot*, *rōbōre*>*roure* (arbre) (pero *ròure*, *rosegar*), *pyrōpus*>*pirop* (mineral), *vōta*>*boda*, *hyssōpum*>*hisop*, *cōngru*>*congre*; *mōra*>*mora* (fruit), del llatí vulgar (pero *mòra*, dòna que practica la religió islàmica).

Excepte: *sōle*>*sol*, en *o* oberta, encara que no és etimològica pero és general en valencià i clàssica, i *abdōmen*>*abdomen* i *fenomen*, *prolegomen*...

- ii) D'una *Ů* breu llatina: *iŭvēne*>*jove*, *lŭpu*>*llop*, *pŭlvis*>*pols*, *gŭla*>*gola*, *pŭllu*>*poll*, *cŭpru*>*coure* (metal), *pŭtĕu*>*pou*, *iŭgu*>*jou*,⁷⁹ *gŭrgu*>*gorc*, *poda*, derivat de *podar*, del llatí *pŭtare*, *fŭrca*>*forca*, *porga* (derivat posverbal de *porgar*, del llatí *pŭrgare*), *tŭrdu*>*tort* (pardal; pero *tòrt* = no recte), *sŭrdu*>*sort* (que no sent; pero *sòrt* = fortuna).

⁷⁹ La pronunciació de *coure* (metal), *pou* i *jou* en *o* oberta no és etimològica ni general en valencià, per lo que s'ha de mantindre la pronunciació tancada en un registre estàndart. En canvi, és oberta la *o* de *tou*, aixina com la dels seus derivats quan apareix en posició tònica.

iii) D'una U llatina seguida de grups consonàntics: *turris*>*torre*, *mundus*>*món*, *tussis*>*tós*, *muccus*>*moc*, *pulsus*>*pols* (glatit), *sulcus*>*solc*.

Segons el context fonètic trobem una *o* tònica tancada:

a) Quan una paraula és aguda i acaba en *-ó*, *-or*, *-orn*: *camió*, *cançó*, *coentor*, *dolor*, *millor*, *professor*, *amor*, *abor*, *estribor*, *forn*, *adorn*, *contorn*, *enjorn*, *retorn*, *soborn*...

Excepte: *açò*, *això*, *allò*, *bo*, *rebò*, *çò*, *Melchor*, *dò* (regal), *resò*, *sò*, *to*, *semitò*, *tro* (atmosfèric), *retro*, *tro* (cadira), *tor*, *or* (reducció del diftong llatí *au*, *auru*>*or*), *cor*, *cor* (de cant), *tesor*, *mors/mor* (verp morir), *flor*, *plor*, *por* (i el seu plural, derivats o composts que conserven la tonicitat en la *o*), *corn*, en totes les quals la *o* és oberta.

b) Quan la *o* tònica va seguida de labial *b*, *m*, *p* (esta última sílaba en moltes excepcions; veure punt 3.3.1, apartat d): *copa*, *estopa*, *tropa*, *acróbata*, *discóbol*, *popa*, *sopa*, *cop*, *cobra* (serp), *glop*, *heliotrop*, *hisop*, *llop*, *pirop* (mineral), *chop*, *Polop*, *areópac*, *omóplat*, *dropo*, *guilopo*, *ópal*, *crisópal*, *llom*, *cóm*, *om*, *plom*, *majordom*, *cleptóman*, *melóman*, *biblióman*, *megalóman*, *autómata*, *elastómer*, *blastómer*, *termómetro*, *quilómetro*, *estómeç*, *gómfosis*, *ludópata*, *cardiópata*, *sobre*, *nómada*, *cómodo*...

Excepte: *Beniopa*, *palop*, *miop*, *arrop*, *autostop*, *garlopa*, *escalop*, *òpera*, *obra*, *òbol*, *llòbrec*, *sobra* (del verp *sobrar*), *sòbres* (coses que sobren), *còbra* (del verp *cobrar*), *dòberman*, *aixarop*, *estrop*, *manyopla*, *sinople*, *abdomen*, *prolegomen*, *fenomen*... i *nom*, *prop*, *home* (a on la *o* oberta és etimològica, ja que prové d'una *o* breu llatina, *nōmīne*, *prōpe*, *hōmīne*); també és oberta la *o* tònica de les terminacions cultes *-òpodo*, *-òpolis*, *-òpili* i la *o* tònica davant del grup consonàntic *-pt-*: *coleòpter*.

3.4. VOCALS ÀTONES

El sistema vocàlic àton del valencià presenta cinc vocals clarament diferenciades: *a*, *e* tancada, *i*, *o* tancada, *u*. En valencià estàndart, la correspondència entre la pronunciació i l'escriptura de les vocals àtones és sistemàtica i plena.

Les dos divergències més esteses a nivell dialectal, que són acceptables en els àmbits comarcals a on són pròpies, per la seua generalisació, són les següents:

a) En el valencià meridional (i localment en unes atres zones) se produïx el fenomen, no propi del valencià estàndart, de l'harmonia vocàlica, consistent en la pronunciació com a [ɛ] o [ɔ] obertes de la vocal [a] àtona en posició final de paraula, la qual se produïx per assimilació a la [ɛ] o [ɔ] tònica de la sílaba anterior en paraules com *terra*, *perla*, *roda*, *taronja*, donant lloc a les realitzacions [térɛ, pérɛ, ródɔ, tarónɔ].

b) Segons varietats i especialment en la pronunciació relaxada, s'observa certa tendència a obrir en [a] la [e] àtona en posició inicial d'algunes paraules que escomencen per *es-*, *em-*, *en-* i *eix-*, com ara *escriure*, *espill*, *emportar*, *embarcar*, *enfarinat*, *entendre*, *eixir*, *eixugar*, que en ocasions són pronunciades [askríure, aspíʎ, amportár, ambarkár, am̄farínát, anténdre, aĩʃír, aĩʃuyár].⁸⁰

No obstant, en àmbits d'us més generals o formals, propis de la llengua estàndart, les assimilacions anteriors no són recomanables.

Per una altra banda, existixen atres tres variacions dialectals més locals o minoritàries, més esteses en unes formes que en unes atres, que són pròpies de registres coloquials, com per exemple:

- a) Les diftongacions de la *o* inicial en [au] en paraules com *ofegar*, *olor*, *oliva*, *obrir* i derivats.
- b) La pronunciació com a *u* de la *o* en paraules com: *Josep*, *cosir*, *tossir*, *poal*, *collita*, *sofrir*, *joventut*, *jovenil*, *Joan*, *son* (possessiu), *mon* (possessiu)... o de la *u* com a *o* en paraules com *municipal*.
- c) L'emudiment de la *i* en el grup *ix*: *caixa*, *queixa*, *faixa*.

En els tres casos s'ha de tendir a mantindre el vocalisme valencià tradicional i clàssic.

Per últim, existixen desviacions en un marcat caràcter vulgar:

- a) Assimilacions i dissimilacions com **dici-dir* per *decidir*, **vegi-lar* per *vigilar*, **viritat* per *veritat*, **elic-tricitat* per *electricitat*, **calandari* per *calendari*, **medecina* per *medicina*, **vesita* per *visita*...

⁸⁰ No obstant, este fet fonètic no es dona en els següents casos:

- a) Quan les paraules són cultismes. Posem l'exemple de formes com *encefàlic*, *empíric*, *escatologia*; estes formes que apareixen en valencià per via erudita o culta se pronuncien en [e] inicial i no en [a]. Açò mostra que és una tendència fonètica que no s'estén a les noves paraules tècniques o cultes que s'introdueixen en la llengua, i que afecta únicament a paraules patrimonials o d'us quotidià.
- b) Els monosílaps, en general, mantenen la *e-* sense variació; encara que localment, en especial en algunes varietats del valencià meridional, pot donar-se algun cas d'obertura en [a] si són àtons: *en* [an] (pronomen i preposició), *el* [al] (pronomen i artícul), etc.
- c) Si la *e-* inicial és tònica, conserva sempre el seu sò tancat o obert sense transformar-se en [a]: *eixe*, *eixa*, *eixos*, *eixes*, *ef*, *er*, *em*, *eco*, *hedra*, *egua*, *esme*, *ètnia*, *ètnic*, *ètica*, *ètic*, *èpic*, *és*, *eix*, *ert*, *esc*.

Igualment, el fenomen no es dona en la *e-* àtona en posició inicial davant de qualsevol altre fonema distint dels quatre mencionats: *ebaniste*, *eclesiàstic*, *edifici*, *efecte*, *egoisme*, *ejector*, *electricitat*, *enyorar*, *epidèmia*, *equip*, *erada*, *errar*, *etapa*, *eucaliptus*, *evangeli*, *evitar*, *exagerat*, *excitant*, *extrem*.

- b) La caiguda de *a* o *e* per contacte en *r*: **vritat*, per *veritat*, **cranc* per *carranc*, **safreig* per *safareig*, **alcria* per *alqueria*. No obstant, la forma *fredat* s'ha generalitzat en valencià eliminant la forma *feredat* que podem considerar arcaica.
- c) El tancament de *e* en *i* per contacte en una consonant palatal: **dijú* (ieiūnu) per *dejú*, **sinyor* (sēniōre) per *senyor*, **ginoll* (genūcūlu) per *genoll*, **minjar* per *menjar*, **sinse* per *sense*, **endivinalla* / *endivinar* per *endevinalla* / *endevinar*, **dixar* per *deixar*. S'exceptuen *giner*, *quixal* i *xixanta* (*xixantaú*, *xixantadós*...) que des d'antic i per tradició són pronunciades i escrites d'esta manera.
- d) La reducció de diftoncs com: **coranta* per *quaranta*, **custió* per *qüestió*, **consevol* per *qualsevol*, **casolitat* per *casualitat*, **conscència* per *consciència*.
- e) La transformació del diftonc *ou*, en *au*, que es produïx en el valencià meridional i en els poblats marítims de la ciutat de València: *pou*, *mou*, *bou*, *plou*, *ou* i no **pau*, *mau*, *bau*, *plau*, *au*.

Per una altra banda, l'influència recent de la normativa catalana sobre el nostre idioma ha provocat entre alguns usuaris certs dubtes i deformacions llingüístiques, tant ortogràfiques com de pronunciació. En este sentit ha de recordar-se, en lo que respecta al correcte us del vocalisme àton, que:

- a) Se pronuncia i escriu en *a* segons l'etimologia, la documentació clàssica valenciana i la tradició oral, paraules com *ampar* (*imparare), *jaure* (iacere), *llançar* (llancĕare), *nadar* (natāre), *nàixer* (nascĕre), *traure* (trahĕre) i derivats. S'han d'evitar els catalanismes **empar*, *jeure*, *llençar*, *nedar*, *néixer*, *treure* i derivats.
- b) Igualment se pronuncien i escriuen en *a* per tradició i segons la documentació clàssica valenciana, encara que no tan etimològiques o d'etimologia incerta, paraules com *arrancar*, *albargina*, *charrar*, *clavill*, *llauger*, *llaganya*, *llançol*, *maravella*, *resplendor*, *sancer* i derivats, entre atres. S'han d'evitar els catalanismes **arrencar*, *alberginia*, *cherrar*, *clevill*, *lleuger*, *lleganya*, *llençol*, *meravella*, *resplendor*, *sencer* i derivats.
- c) En independència de l'etimologia gàlica s'ha de dir i escriure *embaixada* i *embaixador*, com feen molts dels nostres clàssics i com fan els parlants valencians que no canvien la *e* àtona inicial per *a*. Són incorrectes les grafies **ambaixada* o **ambaixador*.
- d) Les formes *Micalet* i *Viçantet*, diminutius, respectivament, de *Miquel* i *Vicent*, són les populars, tradicionals i generals i aixina s'han de pronunciar i escriure.
- e) S'ha de respectar la distinció característica del valencià que diferencia entre el sufix masculí *-iste* i el femení *-ista* (*artiste* / *artista*, *comuniste* / *comunista*, *dentiste* / *dentista*), incloent aquelles paraules que no tenen femení com *Batiste*.

- f) Les formes valencianes, clàssiques i etimològiques com ara: *redó* (del llatí vulgar *retūndu*), *fenoll* (*fenŭcŭlu*), *genoll* (*genŭcŭlu*), *rastoll* (del llatí vulgar *restŭcŭlu*) són les correctes. S'han d'evitar les formes catalanes **rodó*, *fonoll*, *jonoll*, *rostoll*.
- g) S'ha de respectar la pronunciació i correcta escritura de les paraules acabades en –*aiximent* o –*eiximent*, com *naiximent*, *coneiximent* (i no **naixement*, *coneixement*), aixina com les que escomencen per *eix-*, com *eixemple*, *eixercici*, *eixèrcit*, *eixecutar* (i no **exemple*, *exercici*, *exèrcit*, *executar*).

3.5. FONÈTICA SINTÀCTICA

Se produïx una elisió de la *a* per fonètica sintàctica (que és plenament correcta, pero no ha d'afectar a l'escritura, a on la *a* s'ha de mantindre), en casos com:

quina hora [kĩnóra]

una atra volta [ùnátra vólta]

primera hora [primèróra]

mija hora [mìdžóra]

Esta elisió és també freqüent pero no tan sistemàtica com les anteriors en la vocal *e*, en casos com:

no es mereixen [nós meréjfen]

si em pareix [sim paréjʃ]

lo que hages vist [lo kádžes víst]

onze anys [ònzáns]

Per una atra banda, el pronom *ho* (poden vore's les regles de pronunciació en el capítul 16.2.1.1) se pot pronunciar [u] ([w] en funció consonàntica) o [eɥ] segons la posició:

ho he dit [wé dít]

li ho dic [liɥdík]

conta-li-ho [kóntaliɥ]

ho escolte [weskólte]

ho pense [eɥpéense]

s'ho creu [seɥkréɥ]

dis-m'ho [dísm'eɥ]

excepte darrere de consonant o diftonc, a on se pronuncia sempre *ho*:

fer-ho [féro]

canteu-ho [kantéwo]

pensant-ho [pensánto]